În loc de prefaţă

În orice sistem, modificările structurale joacă un rol fundamental. Acestea permit de regulă dezvoltarea și adaptarea sistemului la condițiile variabile în care funcționează. În sistemele economice s-a demonstrat empiric, dar și teoretic, că modificările structurale stau la baza procesului creșterii și mai ales a celui al dezvoltării economice pe termen lung. Astfel, istoria economică este în ultimă instanță istoria modificărilor structurale, acestea fiind de fiecare dată, pe scara evoluției, la baza trecerii de la un stadiu de dezvoltare la altul, conform așa-numitei teorii a dezvoltării stadiale.

Demersul științific realizat în acest studiu evidențiază faptul că procesul creșterii economice și tranziția de la un anumit stadiu de dezvoltare economică la altul mai avansat sunt puternic influențate de amplitudinea modificărilor structurale. Ca primă măsură a acesteia, ținând seama că în orice moment suma ponderilor componentelor unui sistem este egală cu 100%, am folosit indicatorul notat prin *IMS* (*Indicatorul Modificărilor Structurale – SCI – Structural Changes Index*), calculat prin împărțirea la doi a sumei modulelor din variația în puncte procentuale a componentelor sistemului (împărțirea la doi este justificată de faptul că mereu, în modul, suma variațiilor pozitive egalează suma variațiilor negative) sau la numărul componentelor. Se folosește de asemenea, pe baza experiențelor internaționale, o serie de alți indicatori, modele și metode de cuantificare și simulare a modificărilor structurale pe parcursul procesului general de creștere economică.

Analiza tendințelor demografice și impactului acestora asupra creșterii economice a presupus într-o primă etapă studiul structurii pe vârste a populației la nivel mondial și în UE, unul dintre principalele instrumente de analiză fiind piramida vârstelor, apoi studiul privind

impactul unor variabile demografice de bază, precum vârsta mediană și speranța de viață la naștere, asupra creșterii economice, la nivel mondial și în UE. Esențială însă, pentru procesul dezvoltării demografice și implicit al celei economice, nu numai pe termenul scurt, ci mai ales pe cel mediu și lung, este menținerea unei balanțe demografice echilibrate.

Concluzii importante rezultă pe baza studiilor efectuate la nivelul mondial și al UE, în care statele au fost grupate în funcție de venitul mediu pe locuitor. În acest context, este analizată situația din România, care se detașează în cadrul european prin deteriorarea balanței demografice din ultimele trei decenii. La baza dezechilibrului balanței demografice stau natalitatea și respectiv mortalitatea, pentru care în acest capitol sunt estimate modele teoretice de la nivelul mondial și al UE. Prin aplicarea acestora se pot estima câteva regimuri de comportament și explicita tranzițiile dintre ele în funcție de venitul mediu pe locuitor, ca expresie a nivelului de dezvoltare economică.

Tendințele în modificarea pe medii de rezidență a populației în ultimele trei decenii sunt analizate la nivel mondial, pe grupe de venit (state cu venit pe locuitor mic, mediu și respectiv ridicat) și al UE, pe grupe convenționale (grupul nord-vestic, sudic și respectiv estic). De asemenea, analizele sunt adâncite în direcția determinării unor regimuri de comportament și a tranzițiilor dintre acestea, în funcție de valoarea medie a venitului pe locuitor.

Totodată, o serie de concluzii derivă din aplicarea aici a metodologiei (prezentată pe larg în primul capitol) de separare a două tipuri de corelație, temporală și respectiv spațială. În cazul raportului rural-urban, analiza este extinsă asupra structurii pe sectoare economice (agricultură, industrie și respectiv servicii) a populației provenind din cele două medii de rezidență.

Analiza concretă a ratelor de dependență a populației, pe categoriile tineret și vârstnici, precum și a celei totale, a fost efectuată atât la nivel mondial, pe cele trei grupe de venit (conform clasificării

Băncii Mondiale), cât și la nivelul UE, pe trei grupe convenționale de state.

În funcție de disponibilitatea datelor, analizele au în vedere nivelul economiei globale (fie compusă din grupuri de state funcție de venitul mediu pe locuitor, pentru care există date agregate publicate anual de către Banca Mondială, fie reprezentată printr-un eșantion reprezentativ de state propus de mine), al Uniunii Europene (fie compusă din câteva grupuri convenționale de state, fie reprezentată de eșantionul celor 27 de membri) și respectiv, pentru comparație, al României.

Capitolul 1

TENDINȚE DEMOGRAFICE ÎN SECOLUL XXI

Istoria economică demonstrează că schimbările structurale, care însoțesc tendința generală de creștere, sunt evidente de regulă doar pe termen lung. Acest lucru se întâmplă deoarece schimbările structurale majore în economie trebuie precedate de schimbări semnificative în structura populației, în sistemul de învățământ, în ocuparea forței de muncă, în sistemul tehnologic și productiv, în distribuirea veniturilor și a avuției etc. Practic, acestea pot fi de asemenea interpretate drept consecință a modificărilor fundamentale, atât din viața economică, cât și din aceea socială.

Conform teoriei economice standard, în evoluția istorică a creșterii economice se pot identifica o serie de tranziții, de la stadiile primare ale dezvoltării economice, la cele intermediare și în final la cele avansate, deci așa-numita teorie a dezvoltării stadiale. Totodată, există o relație biunivocă între dinamica demografică și creșterea economică. Astfel, pe de-o parte, populația este izvorul forței de muncă, unul dintre factorii esențiali ai economiei. Dar, pe de altă parte, economia este aceea care permite creșterea demografică, nu doar cantitativă, ci mai ales calitativă. De aceea, între tendințele demografice și cele din economie există relații directe, demonstrate atât pe baze teoretice cât și empirice.

În legătură cu aspectele de ordin demografic, având un impact major asupra dinamicii forței de muncă, care sunt abordate în continuare, următoarele grupe tematice prezintă importanță deosebită: structura pe vârste a populației și rata natalității, vârsta medie și speranța de viață, dinamica ratelor de dependență demografică, precum și structura pe medii de rezidență a populației.

➢ Schimbări în structura pe vârste a populației la nivel mondial și în UE

Dintre instrumentele statistice folosite pentru studierea modificării pe grupe de vârstă a populației, așa-numita piramidă a vârstelor este cel mai important, sintetizând sugestiv dinamica demografică a unei entități regionale, statale sau de alt ordin geo-politic. O piramidă a populației sau piramida vârstă-sex reprezintă o ilustrare grafică a distribuției unei populații (de obicei aceea a unei țări sau regiuni a lumii). Aceasta adoptă literalmente forma unei piramide numai atunci când populația este în creștere (bărbații sunt de regulă reprezentați în partea stângă, iar femeile în partea dreaptă, dimensiunea acestora fiind măsurată ori prin număr absolut, ori ca procent din populația totală). Instrumentul piramidei este folosit și în alte domenii (ecologie, biologie, etc.) pentru a determina distribuția globală a vârstei unei populații, indicând capacitățile de reproducere și a probabilității continuării existenței unei anumite specii de animale.

Există mai multe clasificări în abordarea piramidei vârstelor, dintre care o reținem pe aceea utilizată de demografi, care utilizează trei tipuri de structuri piramidale: constrictivă, expansivă și respectiv staționară, conform graficelor din Figura 1.1. Aceste tipuri se pot identifica în funcție de ratele de fertilitate și de mortalitate (Lauren Boucher, 2016).

Figura 1.1.a., semnificând expansiunea numărului total al populației, este una estinsă pentru vârstele mici. Aceasta este caracteristică țărilor cu o natalitate ridicată și de regulă cu o speranță de viață mai redusă. Situația în acest caz este tipică statelor în curs de dezvoltare, unde creșterea populației este rapidă, iar dimensiunea fiecărei cohorte (după anul de naștere) este în creștere de la an la an. O *piramidă* ***expansivă*** reprezintă o populație alcătuită în mare parte din tineri. Cu o bază largă, piramida expansivă descrie de obicei o populație cu o rată de fertilitate ridicată și speranțe de viață mai mici.